

Van de Voorzitter

Afgelopen dagen heb ik op de televisie het drama in Apeldoorn gezien, een gebeurtenis die t  dramatisch is om er zo maar aan voorbij te gaan.

Er gebeuren dingen waar je totaal geen greep op hebt en die zeer ingrijpend zijn. Voor de slachtoffers, nabestaanden en goede vrienden is er van het ene op het andere moment sprake van een drama.

Dergelijke drama's gebeuren op de wereld ook op grote schaal. Ons land heeft dat nog meegemaakt in de Tweede Wereldoorlog. Gebeurtenissen in het Scholtenhuis tussen 1940 en 1945 laten dit ook zien.

Informatie over het drama dat zich daar heeft afgespeeld is sinds kort zelfs op internet te bekijken en te beluisteren.

Maar laten we terugkeren naar het heden. Waar we mee bezig zijn is van belang omdat we ons inzetten voor een leefbare stad, waarin de historische waarde een grote rol speelt. Die historische waarde geeft Groningen identiteit, en daarmee ook zijn inwoners. Het is toch heel wat anders te leven in Groningen met zijn eeuwenoude, nog goeddeels herkenbare historie dan in een stad die zo'n historie nog niet heeft en die gemeenschappelijkheid/identiteit nog moet opbouwen (zoals bv. Almere).

Er gebeurt momenteel veel in Groningen. Nu is de Zuidelijke Ringweg in discussie gegeven. Weer een onderwerp waar wij als Vrienden aandacht aan zullen besteden.

De financiële crisis laat zo langzamerhand zijn effecten zien bij de overheid en dus ook bij de stad Groningen. De planning van Meerstad moet bv. worden aangepast. Anderzijds wordt de roep om bouwprojecten versneld uit te voeren steeds sterker, maar in de praktijk gebeurt dat niet omdat

procedures in de weg zitten. Dat kost soms zeer veel tijd, vooral als er bezwaren zijn die hout snijden. En dat laatste komt nogal eens voor. Kort geleden stond bv nog in de krant een klein berichtje dat vermeldde dat de bouw van veertig appartementen aan de Eendrachtskade z.z. eindelijk kan doorgaan. Tegen de eerste plannen waren veel bezwaren ingediend door bewoners uit de omgeving. De Raad van State was het met de bewoners eens. De gemeente moest dus het plan aanpassen. Dat is nu gebeurd in overleg met de buurt zodat de wethouder verwacht dat het plan eindelijk door kan gaan. Maar waarom kan de gemeente niet eerder tot der-gelijk overleg komen? Tijdens de inspraak blijkt toch al hoe ernstig de bezwaren zijn? Dan kun je toch proberen een betere oplossing te zoeken? Ik denk dat in heel wat gevallen zo een snellere afhandeling van plannen kan worden bereikt.

Ons lustrum krijgt steeds definitiever vorm. Ik nodig u uit om de berichten hierover goed in de gaten te houden en ook onze website hierover raadplegen. U kunt als donateur uit verschillende activiteiten kiezen. Het belooft al met al een mooi lustrum te worden.

Zo is inmiddels ook bekend dat we de feestelijke openingsavond op 25 september houden bij de Groninger Archieven. Na de bij zo'n avond horende feestelijke toespraak zal Prof. Dr. Maarten Duijvendak (regionale geschiedenis) spreken over de veranderingen in Groningen sinds ca 1900, met de nadruk op de veranderingen na de Tweede Wereldoorlog. Hij zal ook ingaan op de achtergronden van die veranderingen.

Ik wens u weer veel leesplezier toe.

Het Groninger Forum

Al enkele maanden verschijnen in de regionale pers ingezonden stukken over het Groninger Forum. In het Dagblad van het Noorden van 27 april j.l. vatte Richard Paping, Universitair docent Economische en sociale geschiedenis, de zorgen van een aantal inzenders kernachtig samen: 'Het Forum is uiterst kostbaar [...] gaat uit van overspannen verwachtingen van de aantrekkingskracht van het concept op mensen van elders, en kan op lange termijn zichzelf nooit bedruipen.'

Daarop kwam het verweer dat het project de instemming kreeg van de Stadjes die in 2005 hun stem bij het referendum over het Forum uitbrachten, en dat in 2007 het ontwerp van NL Architects de meeste stemmen verwierf bij de publieksenquête. Het Forum moet doorgaan.

Niettemin, Richold Brandsma concludeerde in het Dagblad van het Noorden van 9 mei terecht dat de gemeente nog heel wat uit te leggen heeft.

En ... op 14 mei lag ineens een 16 pagina's dikke krant in de bus, samengesteld

door het Forumteam en de Forum-partners: Welkom in het Groninger Forum. Een nuttig initiatief. Met tekst, foto's en tekeningen maakt men zichtbaar wat de hooggestemde doelstellingen van het Forum inhouden. 'Het Forum kijkt naar de cultuur van de geschiedenis, met het oog op de toekomst.' Deze mooie zin sluit naadloos aan bij de doelstellingen van de Vrienden van de Stad bij de inrichting van de Stad.

Waar het over gaat wordt duidelijk gemaakt met culturele activiteiten die nu al onder de vlag van het Groninger Forum zijn en worden ondernomen, zoals het jaarlijkse festival van films gemaakt met de mobiele telefoon, Viva la Focus!, en het project Professor Van Giffen (2005-2006). Een aardig voorbeeld is ook het project in 2011-2012 over de dertiende-eeuwse Groninger abt Emo. Daar krijg je op het eerste gezicht geen drommen mensen mee op de been. Maar zoals de Forumkrant Emo's reis naar Rome schetst met de daarvan nu nog zichtbare gevolgen in het Groninger-

Foto: Dagblad van het Noorden mei 2009

land, plus dat men Emo's reis in 2010 nog eens over wil doen, maakt nieuwsgierig.

Het Groninger Forum moet een huis worden voor informatie, actualiteit en geschiedenis voor alle Groningers, en voor honderdduizenden mensen die van elders komen. 'Je kunt er beurskoersen volgen' (maar kun je dat nu al dagelijks niet op RTL?), 'uitwedstrijden van FC Groningen zien' (FC Groningen in de binnenstad?), 'een kop koffie drinken of een hapje eten' (kun je al op vele plaatsen in de stad), 'een boek doorbladeren' (kan al in de bibliotheek en doet men bij de boekhandel), 'rondneuzen op een tentoonstelling' (we hebben het Groninger Museum en andere musea, galerieën, kunsthands en kunstroutes), 'je gaat er naar de film' (we hebben bioscopen), 'volgt de ontknoping van de verkiezingen' (kon eerder in het Stadhuis en De Oosterpoort), 'je komt mensen tegen, spreekt er af' (is Groningen niet zo'n gezellige stad omdat je dat op zoveel plekken in een aangename sfeer kunt doen?). Anders gezegd, waarom zou dat allemaal naar het Forum moeten?

Volgens de Forumkrant bepalen met name de samenwerking onder één dak en de combinatie van informatie van instellingen die anders los van elkaar werken de meerwaarde. Het gaat om de Bibliotheek, een deel van het Groninger Museum, de Groninger Archieven, de bioscoop Images, de Volksuniversiteit en het debatcentrum Dwarsdiep. De samenwerking verbreedt en verdiept het perspectief en het inzicht.

Evenwel, blijkbaar kunnen bijzondere evenementen ook zonder het Forumgebouw slagen in Groningen. En waarom zouden mensen massaal naar bijvoorbeeld virtuele experimenten in het Forum komen? De bewerking van de befaamde kaart van Haubois voert je nu al op je eigen beeldscherm op straatniveau door het Groningen van de zeventiende eeuw.

Dit blijven ook na de uitgebreide informatie in de Forumkrant de kwesties. De meerwaarde van het Forumgebouw zit hem niet in de samenwerking, die is er al. Men kan er echter wel een 'ideale' omgeving van maken voor de presentaties, zoals surround films die de bezoeker

persoonlijk meenemen in de gepresenteerde gebeurtenissen. En men haalt publiek naar de oostkant van de Grote Markt; dat was een van de eerste doelstellingen.

De vraag is wat de meerwaarde mag gaan kosten. Het Forum zou per jaar 1,4 miljoen bezoekers opleveren, en 600 000 meer bezoekers aan de Groningse binnenstad, plus tien miljoen euro aan extra bestedingen. Wat zijn deze getallen nog waard tijdens en na de kredietcrisis? De mensen hebben minder te besteden dan een jaar geleden, de gemeente moet bezuinigen en vanuit de particuliere sector waren al (vrijwel) geen toezeggingen voor investeringen in het gebouw; die interesse zal nu wel helemaal miniem zijn. Het valt op dat de krant daar niet op ingaat. Je kunt je ook afvragen of het Forumproject in deze omstandigheden wel zo enthousiast door de bevolking was ontvangen.

Daar komt nog bij dat, toen de gemeente het gekozen ontwerp voor Forumgebouw in een maquette van de binnenstad exposeerde, heel wat mensen zich realiseerden dat het toch wel een erg groot gebouw was op een klein pleintje.

Ik heb nog andere problemen met het gebouw.

De nogal plompverloren plaatsing in een zeer beperkte ruimte, met een smalle gevel van het Forum aan de kant van de Grote Markt creëert geen aantrekkelijk plein. De ingang van het gigantische gebouw komt daardoor aan de zijkant, aan een straatje dat niet eens de breedte haalt van de Poelestraat! (pagina 13 van de Forumkrant), niet bepaald uitnodigend. De krant laat de lezer op vier afbeeldingen de interessante lange gevel met het 'sleutelgat' zien, maar men moet zich daarover geen illusies maken; die kant van het gebouw zal nergens in de stad in zijn geheel te zien zijn.

Het bestuur van de Vrienden heeft al eerder een Forum, een kwartslag gedraaid en kleiner, voorgesteld. De kenmerkende, nieuwsgierig makende gevel, waarin je iets kunt zien wat er in het gebouw gaande is, komt met de hoofdingang daar waar je die moet hebben, aan de kant van de Grote Markt; daar moeten de meeste mensen vandaan komen.

En dan kan er ook nog een aardig plein worden ontworpen.

Tenslotte: de bouw- en exploitatiekosten van een kleiner Forumgebouw zijn lager. Daarbij kan lering worden getrokken uit de ruilverkavelingen van zo'n dertig tot veertig jaar geleden. Daarin werd de laatste kromme sloot niet meer rechtgetrokken. De baten afgewogen tegen de kosten van zo'n 'verbetering' waren te gering; het investeringseffect was te laag. Zo zullen ook van het Forum niet alle (kostbare) activiteiten hetzelfde (investerings)effect hebben - met inbegrip van moeilijk in financiële termen uit te drukken baten. Er kan best wat af; een kleiner Forum zal nauwelijks minder effectief functioneren.

De Forumkrant stelt - net boven het portret van Hans Alders[!], voorzitter Raad van Toezicht Groninger Forum: 'Het gaat om veel publiek geld, wat betekent dat ieder dubbeltje[!!] goed moet worden besteed.'

'Het is duidelijk dat talrijke bestuurders en andere hoge pieten zich verbonden hebben met het Forum. Een grote hinderpaal om het beleid aan te passen is dat zo velen die aanpassing zullen zien als een nederlaag,' schrijft Paping cynisch. Hoewel de plaatselijke en landelijke politiek aanleiding kunnen geven dit vermoeden te onderschrijven ga ik ervan uit dat de gemeenteraad en het gemeentebestuur van Groningen de moed opbrengen zich nog eens te beraden op het Forum-plan, daarbij bedenkend dat het meer respect afdwingt een

onzeker en (te?) riskant voornemen te wijzigen dan dreigend met aftreden de poot stijf te houden.

Ik bepleit dus niet dat het Forum er niet moet komen. De noodzaak of wenselijkheid van een flinke oppepper voor de oostkant van de Grote Markt blijft, crisis of geen crisis.

Naschrift 19 mei 2009

Met de Forumkrant krijgt de discussie een nieuwe impuls (Dagblad van het Noorden, 19 mei). De PvdA belegt op 2 juni een ledenvergadering. Prima, lijkt mij.

Het Forum moet er specifiek voor de gewone stadler zijn, vinden twee raadsleden. Sympathiek, maar levert dat die 10 miljoen euro extra bestedingen op; dat geld moet toch voor het grootste deel van bezoekers van elders komen. Als, wat zij stellen, van elke euro die de gemeente hier investeert er vier zouden terugkomen, had de 'markt' al lang het Forum voor zijn rekening genomen.

Stefan Nieuwenhuis vertrouwt wat de deskundigen becijferden over het bezoek, de opbrengsten en de banen, dus: Stop met het gejammer! Ons land kent een rijke historie van prognoses en berekeningen van deskundigen. Wie in het Forum moet investeren kijkt natuurlijk wel even heel kritisch naar deze getallen.

*De nogal plomp-verloren plaatsing in een zeer beperkte ruimte
Foto: Dagblad van het Noorden mei 2009*

Herstel en verfraaiing van de Herestraat

De galerij van de Faun in de Herestraat

Versiering van de galerij met beeldhouwwerk

Vroeger dacht ik dat de Herestraat in Groningen een straat voor 'heren' was, een deftige straat, net zoals de Herengracht in Amsterdam iets met 'heren' te maken had. De Herestraat in Groningen leerde ik kennen door het Monopolyspel. De Herestraat is bij dit spel een straat met dure huizen en hotels, maar niet zo duur als de Amsterdamse Leidsestraat en de Kalverstraat. Sinds ik in de stad Groningen woon, weet ik dat de Herestraat en de Hereweg niets te maken hebben met heren, maar met 'heerweg' of 'heerbaan', een belangrijke verbindingsweg tussen twee gebieden. De

Gevel zonder enige kwaliteit naast het pand van Van Leest

Gevel met stenen pui

Hereweg is al eeuwen lang de toegangsweg tot de stad vanuit het zuiden. Waar de Hereweg de stad inkwam, stond de Herepoort. Daarachter begon de Herestraat.

De stedenbouwkundige functie van de Groningse galerijen

In Groningen bevinden zich drie galerijen aan het begin van oude straten naar het stadscentrum: behalve de Faun in de Herestraat, ook de galerij in de Brugstraat bij de A-brug en die in de St. Janstraat bij het gebouw van het voormalige Rijksarchief. 1) Deze galerijen hebben de functie van een soort toegangspoort. In de Herestraat is die functie extra opvallend omdat deze galerij zich bevindt op de plaats waar in het plaveisel de contouren van de middeleeuwse Herepoort zichtbaar zijn. Deze contouren lopen door tot onder de galerij van de Faun.

Een andere functie van een galerij is het geven van allure aan een straat. En allure is iets wat de Herestraat hard nodig heeft.

De gevels en de puien in de Herestraat

Als je in de Herestraat naar boven kijkt, zie je een aantal oude en zeer fraaie gevels. Als je op straat lopend om je heen kijkt naar de etalages is van dat fraais weinig te merken: het beeld dat je ziet is dat van een rommelige winkelstraat, met hier en daar een fraaie winkelpui. Er is vaak een groot verschil in kwaliteit tussen de onderkant en de bovenkant van de gevels. Ook zijn er grote verschillen in kwaliteit tussen de gevels onderling. Er zijn gevels die goed onderhouden zijn en gevels die wel eens opgeknapt of vervangen mogen worden. Er zijn puien bekleed met kunststof platen en puien bekleed met glimmende zwarte, bruine of licht gekleurde stenen platen. De stenen puien zien er kostbaar uit, suggereren kwaliteit, maar ook zij passen vaak niet bij de rest van de gevel.

Gewenst een zorgvuldiger beleid

De Faun is een voorbeeld van een uniek gebouw aan het begin van de Herestraat, op de hoek van het Gedempte Zuiderdiep. Het stond voor de oorlog bekend als een chic hotel-restaurant. De Faun is gebouwd in 1935 en ontworpen door de architect A.R. Wittop Koning.

Frigge nu

De pui van Bart Smit

Jack & Jones

Het beeldhouwwerk is van de hand van Willem Valk. Het gebouw markeert de entree tot de Herestraat die aan de overkant –minder fraai – bepaald wordt door C & A en het onttakelde Frigge.

De Faun staat al een tijdlang leeg. Binnenkort trekt een winkel van de populaire Spaanse keten Zara in de Faun. De eigenaar wil graag toestemming de galerij dicht te maken. De gemeente wil die toestemming verlenen, mits de veranderingen terug te draaien zijn. Het gevaar is dat deze wijziging na verloop van tijd niet teruggedraaid wordt. Zo verloedert de Herestraat verder. Een pand staat leeg en de gemeente doet daarom concessies aan een toekomstige gebruiker van het pand om te voorkomen dat een pand te lang leeg staat. De angst voor leegstand is waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak van veel onzorgvuldige beslissingen in de Herestraat. Met als gevolg de lelijke pui en pui die met elkaar vloeken, zoals de pui van de telecomwinkel vloekt met de daarnaast gelegen koffiezaak in het pand van de vroegere schoenenzaak Meier.

De welstandscommissie zou hogere eisen moeten stellen aan de vormgeving en het materiaal van winkelpuien. Ook de gemeente zou goed moeten letten op de kwaliteit van de bouwaanvragen in het beschermd stadsgezicht, zodat vaak fraaie monumentale gevels niet langer worden ontsierd door misplaatste pui van ketenwinkels als Blokker, McDonalds, Bart Smit en Primafoon. Verder kan men iets doen aan schreeuwerige reclames, waarmee dumpzaken, zoals nu in Frigge, proberen op te vallen. Het wordt tijd voor herstel van de Herestraat. Daarom stoort het des te meer dat de gemeente toestemming wil geven – onder voorwaarden – voor het dichtmaken van de galerij van de Faun, zo karakteristiek voor de Herestraat. Met een zorgvuldiger welstandsbeleid en een plan voor herstel van de Herestraat wordt het aantrekkelijker voor kwaliteitszaken om zich hier te vestigen. Kwaliteit trekt kwaliteit aan.

1) De galerij die zich bevindt bij de overgang van de Oude Ebbingestraat naar de Grote Markt staat niet op de plaats van de toegangspoort naar de oude middeleeuwse stad maar markeert de toegang tot de Grote Markt.

Activiteitenverslag 2008

Bestuur.

In het voorjaar van 2008 nam Ir.T.H.J.Sleyfer het voorzitterschap over van Prof.dr.P. Nieuwenhuis. In de samenstelling van het bestuur kwam overigens geen wijziging. Het bestuur bestaat uit negen leden. Zij stellen zich aan u voor op onze website.

Een drietal leden dat aan de beurt was om af te treden is voor drie jaren herbenoemd.

Elke maand wordt -als regel op de derde woensdagavond- een bestuursvergadering gehouden, behalve in de zomervakantie.

Drs.P.J.E.Bootsma trad toe tot de redactiecommissie van het Vriendenbulletin.

In verband met de viering van het 25-jarig Jubileum in het najaar van 2009 is een drietal commissies gevormd:

- a) voor de invulling van de feestavond op vrijdag 25 september 2009,
- b) voor de activiteiten op de daaropvolgende zaterdag,
- c) voor de organisatie van een fotowedstrijd.

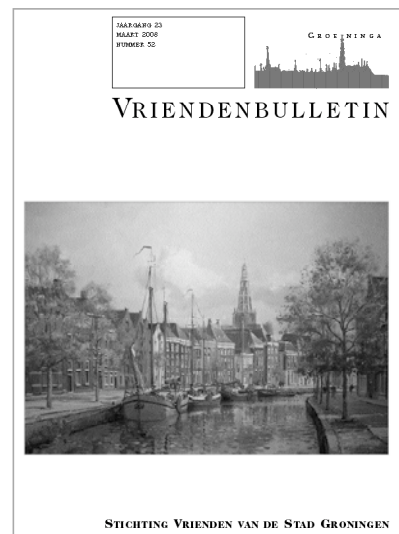
Op 11 augustus 2008 overleed ons oud-bestuurslid Prof. Dr. Hendrik de Waard. Hij was medeoprichter van onze stichting. Enkele bestuursleden bewezen hem tijdens de crematieplechtigheid de laatste eer.

Donateursadministratie.

De donateursadministratie is in het najaar van 2008 overgegaan van dr.R.N.Campagne in handen van de heer A.van Deemter.

Vriendenbulletin.

Ons informatieblad "Vriendenbulletin" is in 2008 viermaal uitgebracht. Het waren de nummers 52 tot en met 55.

Een aantal vaste rubrieken hierin zijn: de inleiding 'Van de Voorzitter', een interview met de houder van een oude Groninger winkel, de aankondiging van komende activiteiten die voor de donateurs zijn georganiseerd en de publicatie van Groningana door boekhandelaar Godert Walter. In andere artikelen werd aandacht besteed aan actuele onderwerpen in de gemeente Groningen. Zo is er geschreven over "de Bruggwachter", het duurzaamheidsbeleid en de maakbare stad. Ook werd er ingegaan op actuele ontwikkelingen in de Stad en de mening hierover van het bestuur: bijvoorbeeld over studentenhuysvesting, de structuurvisies Stad op Scherp en Binnenstad Nu, de nieuwe Welstandsnota en de hoogbouwnota.

De nummers van het Vriendenbulletin van de laatste jaren zijn in pdf-bestand opgenomen in de website van de stichting: www.vriendenstadgroningen.nl

Activiteiten voor donateurs in 2008.

18 januari en 22 februari: excursies naar **RTV Noord**. Dit waren de laatste twee excursies van een serie van vier naar de Media Centrale. De belangstelling hiervoor was bijzonder groot. Na de hartelijke ontvangst in de kantine van

het bedrijf en een uitvoerige uitleg over de werkzaamheden werden de gasten rondgeleid door de bedrijfsruimten en konden zij een live-uitzending van de Televisie bijwonen. 's Avonds thuis was op het eigen televisiescherm de herhaling van het programma te bewonderen, waarbij men zichzelf als toeschouwer terug kon zien.

Op **6 februari 2008** vond een excursie plaats naar de **Groninger Archieven**. Na de ontvangst met koffie of thee gaf mevrouw Jona van Keulen een inleiding: de Groninger Archieven bezitten schatten aan historische documenten die een bron zijn voor veel historisch onderzoek. Daarna volgde een rondleiding, waarbij

Regionaal Historisch Centrum
Groninger
Archieven

in de studiezaal een demonstratie van originele stukken werd gegeven en vervolgens een kijkje achter de schermen en een bezoek aan de depots. Ongeveer 45 donateurs namen aan deze activiteit deel.

18 april: excursie naar de **Euroborg**.

De excursies naar de Euroborg in aanbouw in 2005 hadden zoveel enthousiaste reacties teweeg gebracht dat opnieuw een bezoek aan de nu gereedgekomen Euroborg werd georganiseerd. Een prachtige gelegenheid om te zien hoe het gebouwencomplex daadwerkelijk is geworden. De excursie werd door de deelnemers zeer op prijs gesteld.

Op **17 juni 2008** werd een excursie georganiseerd naar het bijzondere

gebouw het **Wall House** aan het Hoornse meer. De heer Kie Ellens, directeur van de stichting Wall House # 2, lichtte de achtergrond van het gebouw en van de

architect uitvoerig toe. Het gebouw is een ontwerp van de Amerikaanse architect John Hejduk (1929 – 2000) waarbij “de muur” van 18 meter lang centraal staat met aan de ene kant de woon/verblijfsruimten en aan het andere einde de technische/werkvertrekken. De inleiding en rondleiding om het gebouw vond plaats met prachtig zomers weer. Daarna kon het gebouw van binnen worden bewonderd. De expositie van Bianca Casidy op de bovenste etage werd als rommelig ervaren. De excursie werd door ongeveer 20 personen bijgewoond.

27 september excursie naar een **Middeleeuws Groninger Stadsdeel**
De deelnemers werden over drie groepen

verdeeld die onder leiding stonden van respectievelijk Pieter Bootsma die de geschiedenis van de twee gebouwen waarin het Noordelijk Scheepvaartmuseum is gevestigd besprak en zijn groep door het museum rondleidde, Taco Tel die over de bijzondere bouwhistorie van de panden aan de Brugstraat vertelde en daarbij veel markante details aanwees en Warmolt Brouwer die allerlei wetenswaardigheden vertelde en toonde van zijn woning aan de Hoge der A. Volgens de bijna vijftig deelnemers was de excursie een groot succes.

6 november: excursie naar het Centrum voor Beeldende Kunst

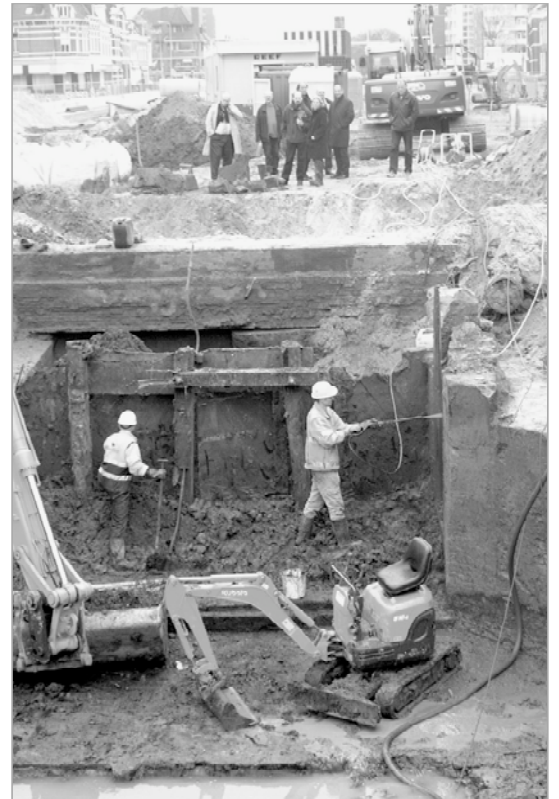
In het kader van een tentoonstelling rond het thema 'Beheer en onderhoud van kunstwerken in de openbare ruimte' zijn voor donateurs een middag- en een avondrondeleiding door deskundigen in het Centrum gehouden. Uitgelegd werd hoe bij voorbeeld de opdracht en tot-

standkoming geweest was van het kunstwerk van de grote, statige, ijzeren dame bij de ingang van het Cascadeplein. Grappig was het in de expositie Wladimir de Vries' beeldje van het waterspuitende olifantje met jongetje uit de Vondelvijver tegen te komen, in winteropslag, maar nu even voor het publiek binnenshuis zijn spuitkunsten vertonend.

9 december 2008: lezing over archeologische opgravingen door Gert Kortekaas.

Onder veel belangstelling deed onze stadsarcheoloog Gert Kortekaas met beeldmateriaal op het scherm in de grote zaal van Het HeerenHuis verslag van de archeologische vondsten van de laatste tijd, vooral in de buitengebieden van de Stad. Maar ook opgravingen in de stad kwamen aan bod, zoals die aan het

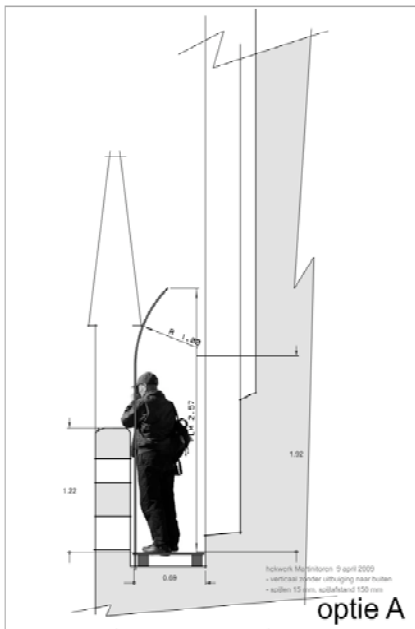
Binnen Damsterdiep waar een oude sluis werd blootgelegd.

Open MonumentenDag

Op de tweede zaterdag in september, Open Monumentendag 13 september 2008, waren de Vrienden van de Stad Groningen, zoals gebruikelijk, met een kraam vol promotiemateriaal vertegenwoordigd in de Martinikerk. Door het publiek werd veel belangstelling getoond en er konden 11 nieuwe donateurs worden genoteerd.

Hekwerken op de Martinitoren

Op de eerste trans van de Martinitoren zijn vorig jaar een aantal hekwerken geplaatst. Dit gebeurde naar aanleiding van een aantal incidenten: binnen betrekkelijk korte tijd sprongen of vielen er twee mensen van de toren.

De gemeenteraad vond dat er een valbeveiliging moest komen. Eerst zijn er tijdelijk hekken geplaatst, zodat de toren zonder valgevaar bezocht kan worden. Intussen zocht de gemeente naar een definitieve oplossing. De hekken moeten veilig zijn, ook moest het mogelijk blijven dat de bezoekers ondanks de hekken konden genieten van het uitzicht en bovendien mochten de hekken het zicht op de toren niet aantasten.

De tijdelijke hekken staan aan één zijde van de toren. Aan de andere zijde is een aantal proefhekken, ook tijdelijk, geplaatst. Het publiek kan deze hekken bekijken als bezoeker van de Martinitoren, maar ook vanaf de Grote Markt.

De hekken worden ingeklemd tussen de gevel van de toren en de balustrade. Op deze manier hoeft er niet in de toren te worden geboord. Omdat de Martinitoren een monument is worden de hekken zo bevestigd dat de toren zo min mogelijk beschadigd wordt. Maar de bevestiging

moet wel stevig en veilig zijn.

Om tot een definitieve oplossing te komen zijn er drie soorten proefhekwerken uitgetoetst. Een spijlenhek dat recht omhoog loopt (optie A) en aan het eind afbuigt naar de muur, een spijlenhek dat op een hoogte van 1,22 m is uitgebogen (optie B) en vervolgens aan het eind ook afbuigt naar de muur en een hek dat lijkt op het tweede hek, maar een andere spijlafstand heeft. De uitgebogen hekken hebben als voordeel dat er nog wel over de rand naar beneden kan worden gekeken (de balustrade is immers behoorlijk breed). Het hek dat recht omhoog loopt, geeft de bezoeker het gevoel dat hij in een kooi zit, en hij kan vandaar alleen vooruit en omhoog kijken.

Bij de spijlafstand is rekening gehouden met kleine kinderen. Als de spijlafstand te klein is wordt het zicht te veel beperkt.

Ook de kleur was een probleem: moeten de hekken een contrasterende kleur krijgen, of een kleur die harmonieert met de kleur van de kerk. Gekozen werd voor het laatste, de hekken krijgen een lichtgrijze kleur zodat ze niet afsteken tegen de Martinikerker.

Over vorm en kleur van het hek heeft de gemeente overleg gepleegd met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) voorheen de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). Ook de Vrienden van de Stad Groningen en Heemschut zijn bij dit overleg betrokken.

Als de raad en de monumentencommissie van de stad het plan hebben goedgekeurd, kunnen de definitieve hekken in het najaar worden geplaatst.

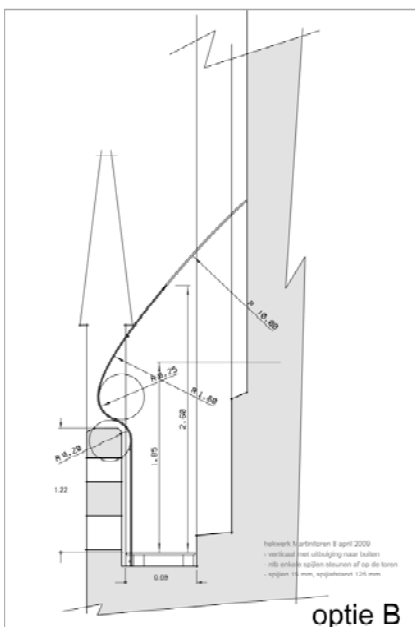

Foto van de Grote Markt

In de maand mei stond een imitatie van een bunker op de Ossenmarkt, de Bunker, met een programma over de Tweede Wereldoorlog. Hierin werden bezoekers geconfronteerd met voorbeelden van moeilijke dilemma's waarvoor mensen tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen te staan. Deze dilemma's werden duidelijk gemaakt met behulp van filmpjes en geluidsopnamen. De bezoeker kon antwoord geven op vragen als: Wat zou jij doen als je joodse buurjongen tijdens een razzia bij jou aan de deur om hulp kwam vragen? Doe je dan de deur open?

In de bunker kon je ook verhalen lezen over ervaringen van Groningers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een van die verhalen werd verteld door Joke Fiscalini. Zij ontdekte een man in haar kamer die uit het Scholtenhuis gevlucht was. Dit verhaal had ik eerder gehoord van haar broer, John Fiscalini.

Zijn ouders woonden vroeger in de Popkenstraat 3a, achter het voormalige Scholtenhuis, in een huis dat gesloopt is toen de parkeergarage in 1974 gebouwd werd. John's vader had daar zijn terras en granitobedrijf.

John Fiscalini vertelde me dat tijdens de oorlog een onbekende man uit het Scholtenhuis vluchtte en het huis van zijn ouders binnenging door de deur van het bedrijf die open stond. Zijn vader verstopte de man in de kamer van zijn dochter. Zij kwam onvoorbereid

de kamer binnen en ontdekte de man. Intussen kwam de SD langs om te vragen of iemand de vluchteling gezien had, met de mededeling dat ze later terug zouden komen. De man is door Fiscalini van zijn handboeien verlost en weggegaan, met een regenjas en een fiets. De familie wist niet hoe hij heette en heeft nooit meer iets van hem gehoord. Wel kwam later de regenjas terug, maar door wie hij is bezorgd weet John Fiscalini niet. Hij is na de oorlog geboren en heeft het verhaal van zijn zuster gehoord. Zijn vader is een paar jaar na de oorlog overleden en zijn moeder wilde niet over deze gebeurtenis praten.

Hij liet me een foto zien die niet lang na de oorlog gemaakt moet zijn vanaf het balkon van zijn ouderlijk huis. Hij vond de foto in de boedel van zijn moeder. Onbekend is wie deze foto gemaakt heeft. Fiscalini wil graag weten welke gebeurtenis hier is gefotografeerd. Hij vindt de foto bijzonder omdat er hem geen foto's bekend zijn die vanuit dit standpunt genomen zijn.

Op deze foto is de muur te zien van de tuin van het Scholtenhuis en daarachter de plek waar het Scholtenhuis stond. Vanaf de Popkenstraat zie je de Grote Markt vol mensen en het stadhuis. De boom is nog kaal en de mensen zijn warm gekleed. Het was een feestdag, de jongen op de voorgrond draagt een plusfour, in die tijd het nette pak voor jongens van omstreeks 14 jaar en wat ouder. De vlaggen wapperen op het stadhuis en op de markt. Aan de kale boom en de warme kleding te zien, zou het een gebeurtenis vroeg in het voorjaar moeten zijn. De gevechten in Groningen waren op 16 april 1945 afgelopen. Een dag later begon de dienst Gemeentewerken met puinruimen. Ook de nog overeind staande gevels werden later afgebroken vanwege instortingsgevaar. Daarna is deze foto genomen. Maar welke gebeurtenis vindt hier plaats en wanneer?

Misschien weet een van de lezers de oplossing? John Fiscalini zou deze graag willen horen.

De restauratie van de hervormde kerk en toren te Dorkwerd

1. Inleiding en bouwgeschiedenis

In september 2006 werd ik gevraagd om als adviseur aan te schuiven bij de restauratiecommissie van de hervormde kerk van Dorkwerd. Dit was een unieke kans om mijn expertise aan te wenden in een kerkje waar mijn ouders veelvuldig op de zondagochtend heen fietsten om hun geloof te belijden en waar nodig dit aan te scherpen.

Uniek ook, omdat het nu nog nauwelijks voorkomt, dat een 17e eeuwse kerkje met toren, dat aan ernstige verzakkingen leed, geheel moest worden leeggehaald, geconsolideerd en gerestaureerd, zowel het exterieur als het interieur.

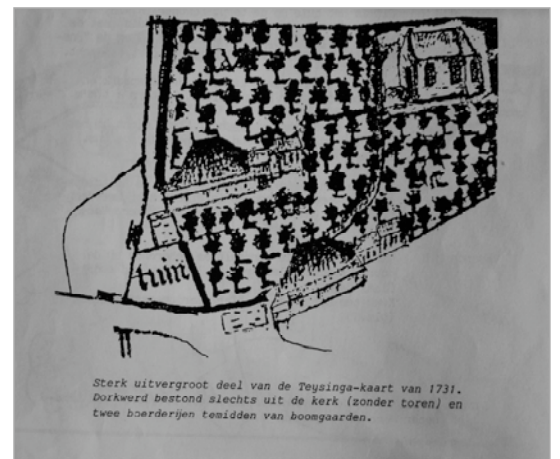
De scheve toren en de verzakkingen van de kerk zijn ontstaan door de krimpgewoelige wierdelagen. Mogelijk heeft ook de verlaging van het grondwaterpeil daar invloed op gehad. Na de plaatsing van een zogenaamde betonnen tafel werd een geheel nieuw inrichtingsplan bedacht, dat zou beantwoorden aan het tijdsbeeld van een oudere kerk.

De kerk van Dorkwerd is een rijksmonument en staat ook nog op een van rijkswege beschermde wierde. Dat betekent, dat er vanuit de R.C.E. (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) vergunningen moesten worden afgegeven. De restauratie werd begeleid door de consultant van de Rijksdienst de heer Henk Wiegman. De architect die het hele bouwproces begeleidde was de heer Willem van der Veen, bijgestaan door de Ingenieursbureaus Wiersma en Partners en het bureau Wassenaar te Haren, die de betonnen tafel op papier had geconstrueerd.

Toezicht, controle en het advies werden

geregeld door de gemeente Groningen van de afdeling RO/EZ. (Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken).

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door het ARCBv (Archeological Research & Consultancy) te Groningen en stond onder leiding van de stadsarcheoloog van Groningen de heer Gert Kortekaas.

De kerk van Dorkwerd op de Teysingakaart van 1731. (detail)

De totale restauratiekosten werden geraamd op een kleine 500.000 euro. Een groot deel is door subsidiënten bijeengebracht, daarvan was de grote initiator de heer Bart Fokkens, kerkrentmeester van de kerk.

Het kerkje van Dorkwerd is in 1648 gebouwd, dus na de reformatie van 1596, met een klokkentoren uit 1869. Het gebouwtje is driezijdig gesloten en heeft een recht-hoekige grondvorm met een verhoogd koor zonder grafkelder en gaat in haar vormtaal uit van een lokale bouwtraditie. De toren is in een neo-gotische trant gebouwd.

Elke zijde heeft, niet symmetrisch verdeeld over de lengtegevel, twee spitsboogvensters, in het koorgedeelte zit in elk zijvlak een spitsboogvenster, de achterzijde (oostzijde) is dichtgemetseld, maar liet tijdens de restauratie van binnenuit ook een spitsboog zien. Dit venster is later door middel van een inkrassing in het nieuwe stucwerk zichtbaar gemaakt.

Alle buitengevels zijn direkt en gelijktijdig met de bouw van de toren in 1869 met een keiharde cementlaag gestuct, waardoor het oorspronkelijke metselwerk van hergebruikte kloostermoppen aan het oog onttrokken werd.

In het archief van de Staten van Stad en Lande (maart en mei 1648) worden enkele interessante mededelingen gedaan van de bouw van een *'nije kercke aldaer'* en *'omme de fondamenten van de kercke aldaer aen te leggen'*. Dit laatste is interessant, omdat er sprake moet zijn geweest van een mogelijke voorganger, daarover meer in het deel archeologie hierna.

2. De opgraving in de kerk van Dorkwerd

Doel van het archeologisch onderzoek was naast het bewaren van informatie ook duidelijkheid te verschaffen over een middeleeuwse stenen voorganger van de huidige kerk en mogelijk ook van een eerste (houten) kerk.

Uit het onderzoek, waarbij 50 cm van de bodem moest worden uitgegraven, werd duidelijk, dat alle muren opnieuw zijn opgetrokken uit hergebruikte kloostermoppen,

waarschijnlijk van de oude stenen voorganger. Alhoewel de koude metselverbin-

ding tussen de noord- en westmuur eerst anders deed vermoeden is men (Taco Tel) toch tot de conclusie gekomen, dat de noordmuur eveneens in 1648 is gebouwd. Wel heeft men tijdens de bouw getracht de oude noordmuur in de nieuwe kerk te integreren, toen dat evenwel niet lukte heeft men de muur afgebroken en opnieuw dus koud, d.w.z. zonder een vertanding van het metselwerk tegen de westmuur gemetseld. Deze koude verbinding heeft over de volle lengte tot een grote bouwnaad geleid, die in de loop der tijd steeds wijder werd.

Tijdens de opgraving is onder de noordmuur een graf aangetroffen, in de kerk zelf zijn verder geen sporen aangetroffen van eerdere bouwsporen, waarbij Kortekaas de conclusie trekt dat de middeleeuwse kerk iets groter moet zijn geweest dan de huidige kerk uit 1648.

In het koor werd een brandlaag aangetroffen van o.a. verkoold eikenhout (brand van houten gebouw/constructie?) een kelkvormig olielampje en enkele vliedunne plaatjes van in vorm gedreven bladgoud die mogelijk hebben gediend als onderdeel van een boekomslag. (Bijbel?)

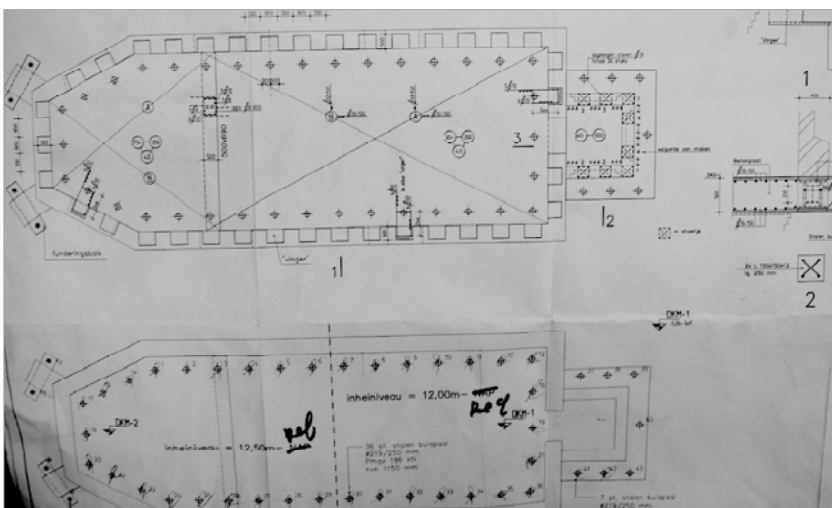
Verder werd aardewerk in de vorm van kogelpotscherven aangetroffen uit de 12e tot de 14e eeuw. De brandlaag zou duiden op een voorganger uit de 13e of 14e eeuw.

Omdat bij een verbouwing in de jaren '80 van de vorige eeuw graafwerk zonder adequate archeologische begeleiding werd uitgevoerd, is er volgens Kortekaas vroeger materiaal, ook van eventuele voorgangers, helaas verdwenen.

3. Restauratie interieur

De voornaamste ingreep in de kerk van Dorkwerd was de vervaardiging van een betonnen vloertafel op poten. Daartoe werd de gehele binnenzijde, inclusief al het meubilair en de vloer met tegels en plavuizen, volledig gestript. Het orgel werd zorgvuldig ingepakt. Na het archeologisch onderzoek werd de bodem geëgaliseerd en geprepareerd voor het vervaardigen van deze betonnen tafel op poten.

Op het zogenaamde inheischema staat precies de plaats aangegeven van de 43 buispalen met een doorsnede van 30 cm en een lengte van 12m (4x3m), (op deze diepte bevindt zich een dikke zandlaag).

Plaatsing en inheischema van de buispalen.

Holle buispalen in de bodem van het kerkinterieur.

Inzet: Volgestorte buispaal met vlechtwerk.

Voor een optimale belasting werden de poten van de tafel zo vertikaal mogelijk geheid. Direct daar tegenover moest het metselwerk van de fundatie tot aan de buitenste schil worden weggehaald, hetgeen in de praktijk betekende, dat ongeveer 50% van de totale fundatie werd weggehaald. Deze weggezaagde en weggekapt fundatie vormde zo de inkassing om één geheel te vormen met het ijzer-vlechtwerk en de later te storten betonnen vloer in de kerk.

Prepareren van het Obetonvlechtwerk.

Inzet: Het storten van 50 kuub beton.

De buizen werden voorzien van vlechtwerk en beton. Hierna werd een ijzeren vlechtwerk van 40 cm dik in de kerk en toren vervaardigd dat één geheel vormde.

Hierop werd tegelijk in de toren en in de kerk 50 kuub sneldrogend beton gestort. Bij het afpellen van slechte stuclagen aan de buitenzijde werd de oude toegang aan de zuidzijde ontdekt. Twee gevonden plankjes met tekst wijzen op de bouwdatum van de toren (1869) en het dichtzetten van de oorspronkelijke westelijke toegang in 1648.

Volgens goed gebruik hebben de huidige bouwers en opdrachtgevers weer gebruik gemaakt van de oude opening om hun eigen bouwhistorie in een koker aan te brengen met relevante bouwgegevens en enkele munten uit ons huidige betalingsverkeer.

Het interieur werd geheel gewijzigd en voorzien van nieuwe banken naar oud voorbeeld, de vloer voorzien van zwarte - gesmoorde en rode tegels. Het koor van van gekleurde estrikkken. Al het meubilair is in een imitatie eikenhouten motief geschilderd. Het plafond kreeg een donkere petrolblauwe kleur naar voorbeeld van het plafond in het kerkje van Fransum. Het van Oeckelenorgel kreeg een mahonie-imitatie kleur en het 18e eeuwse offerblok kreeg een meer prominente plek voor de preekstoel.

- Meer informatie over de restauratie en de opgraving zult U ontvangen tijdens de excursie op zaterdag 13 juni a.s.

Foto's van Ruurd Leegstra

Literatuur:

Van Es, W.A. e.a. 2008: 'Om een profiel der afgraving te bezien. Na 100 jaar terug naar Dorkwerd.'

Uitgave: Vereniging voor terpenonderzoek
Tel, T., e.a. 2008: Jaarverslag bouwhistorie in 2007/2008. *Hervonden stad* nr.12/13

Mulder, S.A., 2007: *Een archeologische opgraving in de Nederlands Hervormde Kerk te Dorkwerd*, gemeente Groningen (Gr.). ARC-publikaties 178, Groningen.

Meer over de opgraving in de kerk van Dorkwerd is te bekijken op de web-site van het ARC in www.arcbv.nl/publikaties/publikaties.

Het boek over de opgravingen in Dorkwerd en de restauratie van kerk en toren is op de excursiedag verkrijgbaar in het verenigingsgebouw de Hoeksteen.

Activiteit

Excursie naar Dorkwerd

Het bestuur van de Vrienden van de Stad Groningen nodigt u uit tot een bezoek aan de onlangs geheel gerestaureerde kerk van Dorkwerd op zaterdag 13 juni 2009. Het in 1648 gebouwde kerkje van het in de gemeente Groningen gelegen gehucht Dorkwerd is vorig jaar prachtig gerestaureerd, waarbij ook archeologisch onderzoek naar de voorgeschiedenis van het gebouw is verricht. (zie het artikel in het Vriendenbulletin).

Plaats : **N.H. kerk te Dorkwerd, aan de noord-west zijde van de stad.**

Datum: **zaterdag 13 juni 2009.**

Het programma van deze excursie luidt als volgt:

10.00 uur: ontvangst met een kopje koffie (prijs € 1,-) in het verenigingsgebouw naast de kerk: 'de Hoeksteen'.

10.30 uur: uitleg over de restauratie van de kerk met Power Point presentatie door de heer **drs. J.Ruurd Leegstra, architectuurhistoricus en restauratiedeskundige.**

Aansluitend een bezoek aan de kerk onder leiding van de spreker.

Vervolgens geeft de kerkrentmeester/ouderling de heer **Bart Fokkens** uitleg over het opknappen van de wierde van Dorkwerd. Eventueel kan nog een bezoek gebracht worden aan de pastorie 'Pax Intranitibus', die nog leegstaat na het vertrek van de laatste pastoraal medewerker de heer drs. ing. Jouke Telgenhof en zijn familie naar het Drentse Noordsescht.

Voor hen die rond 12.00 uur daartoe nog de moed hebben: een bezoek aan de begraafplaats van Wierum (een ritje van ca. 4 km. over Wierumerschouw) waar we het herstel van de oorspronkelijke wierde kunnen bekijken met toelichting door de provinciaal archeoloog de heer **dr. Henny Groenendijk c.q. zijn vervanger.**

U kunt in dat geval zelf een lunchpakketje mee te nemen, voor een frisdrankje kan worden gezorgd. Deelnemers dienen zich op te geven door middel van het antwoordstrookje aan het inlegvel.

